

або невпевненості в собі і відповідна до модальності цих почуттів – самооцінка. Під впливом оцінки дорослого у дитини формується тип мотивації поведінки і діяльності, виробляється настановлення на досягнення успіху або уникнення невдач. Більшість авторів підкреслюють значення доброзичливого ставлення педагога до дітей для створення продуктивної емоційної атмосфери шкільного середовища. Лише за цієї умови у молодшого школяра формується інтерес до знань. Все це, разом узятє, дає підстави для висновку про те, що особливості взаємин вчителя з молодшими школярами є важливим чинником збереження їхнього психологічного здоров'я.

Збереженню здоров'я дитини сприяє також адаптація до нового соціального оточення школи не тільки дитини, а всієї сімейної системи. Включення дитини до цієї системи, узгодження дій між всіма її учасниками, наявність особистісно зорієнтованого типу педагогічної взаємодії сприяють появі суб'єктивного переживання школярем того, що його люблять, що він значущий для дорослих. Родина є невичерпним джерелом життєвого досвіду, духовних сил, моральності, де дитина проходить процес соціалізації та отримує перші уроки життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адаптація дітей до школи // Початкова школа. – 2002. – С. 12 – 21.
2. Амонашвили Ш. В школу - с шести лет / Ш. Амонашвили. – Минск: Педагогика, 1986. – 176 с.
3. Гатанов Ю.Б. Психологические особенности влияния стиля педагогической деятельности на мотивацию учения учащихся : Дис. канд. психолог. наук / Ю.Б.Гатанов. – Л.: ЛГПИ, 1990. – 124 с.
4. Давлетбаева З.К. Супружеские отношения как фактор психического здоровья детей дошкольного возраста : Дис. ... канд. психолог. наук. / З.К.Давлетбаева. – Самара, 2005. – 191 с.
5. Дубровина И. Рабочая книга школьного психолога / И. Дубровина, М.Акимова, Е. Борисова. – Москва: Просвещение, 1991. – 303 с.
6. Смирнова Е.О. Психология ребенка: от рождения до 7 лет / Е.О.Смирнова. – М., 1994. – 264.

Кубик С.

Науковий керівник – асист. Гончаровська Г.Ф.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТОЛЕРАНТНОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Постановка наукової проблеми. Формування толерантності у міжособистісних стосунках і виховання толерантності у підростаючого покоління займає центральне місце та є значущим у багатьох наукових дослідженнях в Україні та за кордоном. Психологічні дослідження аспектів толерантності проводяться у напрямку вивчення толерантності як якості особистості, що в подальшому дозволяє їй успішно взаємодіяти з іншими та надає можливість у майбутньому функціонувати в умовах мультикультурного суспільства. В підлітковому віці центральне місце в житті займає спілкування з товаришами, яке є важливим чинником формування толерантності. Спілкування в цьому віці набуває такої цінності, що нерідко відтісняє на другий план навчання і навіть стосунки з рідними. На сьогоднішній день не достатньо розробленими є підходи щодо вирішення проблеми формування толерантності у підлітків, недостатньо обґрунтованими є психологічні особливості толерантності в підлітків. Інтерес до феномену толерантності у підлітковому віці значно зростає в умовах збільшення кількості підлітків, які мають труднощі у встановленні позитивних контактів, взаємостосунків з ровесниками та батьками, що є результатом впливу різноманітних чинників в процесі соціалізації даної вікової категорії осіб.

Мета статті – теоретично проаналізувати феномен толерантності як загальнолюдської проблеми та розкрити психологічні особливості формування особистості в підлітковому віці.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проаналізувавши психологічну літературу, можна сказати, що на проблему толерантності звертали увагу багато таких учених як: Дж. Лорен, Ю. Жмирова, О. Сліпущко, С. У. Гончаренко, А. А. Погодіна, О. Ю. Клепцова, Є. Бистрицький, Е. Гуссерль та інші. Всі вони здійснили певний внесок у розширення ґрунтовних знань про толерантність. Зокрема, Дж.Лорен виокремив типи толерантності: психологічну, правову або юридичну, богословську або догматичну; Ю. Жмиров охарактеризував основні види толерантності: міжособистісна, інтелектуальна, етнічна, конфесійна, міжкультурна, гендерна, сексуальна, медична, вікова, соціальна; О. Ю. Клепцова вказує на своєрідне осмислення проблеми толерантності у філософії, соціології, етиці, психології, медицині, біології, а також в математиці і логіці [4]; С. У. Гончаренко розглядав толерантність як терпимість до чогось, наприклад до чужої позиції, думки тощо [3]; Є. Бистрицький наголошував на кризі класичного та модерного підходів до толерантності, він робить висновок про те, що за сучасних умов толерантність означає можливість знаходження у ситуації паралельного співіснування з усім «інакшим». Він вказував на культурні світи індивідів, тобто на локальний спосіб буття людей, на їхню повсякденність, яка визначає їх поведінку та зв'язки у суспільстві – особисті переживання, розуміння сенсу життя, почуття страху тощо [1]. Значне місце у працях науковців посідає вивчення толерантності в контексті ціннісно-смыслового підходу (Н.А.Асташова, О.А.Бенькова, С.Д.Максименко, Г.У.Солдатова

та ін.); толерантності як категорії взаємин (О.Ю.Клепцова, В.Г.Маралов, В.А.Сатиров); толерантності як особистісної риси (С.К.Бондирева, Д.В.Колесов); міжетнічної толерантності (Н.М.Лебедева, В.М.Павленко, М.І.Пірен, Г.У.Солдатова та ін.). Зокрема, Е. Гуссерль розглядав толерантність залежно від культури, й у зв'язку з цим доводить, що будь-яка стриманість у власних діях виявляється принципово залежною від значення тієї культури, котра є персоніфікованим життєвим світом [7].

Основний зміст виховного процесу загальнолюдських цінностей запропонований В. Караковським, який вважає, що в процесі виховання необхідно звернутись до фундаментальних цінностей, орієнтація на які й повинна народжувати в людині добрі риси, високоморальні потреби та вчинки [6]. Під процесом виховання толерантності мається на увазі створення простору прямої чи опосередкованої взаємодії з іншими, іншими за поглядами чи поведінкою людьми, їхніми співтовариствами, інакше кажучи, співіснування різного. Важливо в основу формування толерантності підлітків у родині закласти навчання їх культурі світу та правам людини. Виховання дітей у родині – важливий обов'язок батьків, завдяки якому реалізується функція родини із соціалізації дитини. Дослідження науковців вказують на те, що велика частина родин здійснює виховання на низькому рівні, неусвідомлено, стихійно, безвідповідально. Дітей виховують, дотримуючись моделей поведінки власних батьків, перекладаючи виховання на школу, не знаючи, що і як треба робити. Поняття «толерантність» включає в себе складне соціопсихологічне явище, яке сьогодні є актуальним об'єктом дослідження.

Виклад основного матеріалу. Підлітковий вік є першим періодом від дитинства до зрілості. Якісні зміни, що відбуваються в інтелектуальній та емоційній сфері особистості підлітка, породжують новий рівень його самосвідомості, потреби у самостверженні, рівноправному і довірливому спілкуванні з ровесниками і дорослими. Підлітковий вік охоплює період від 11-12 до 14-15 років, що відповідає середньому шкільному вікові. У цей період в особистості дитини відбуваються складні і суперечливі зміни, на підставі чого його називають важким, критичним, перехідним. Така оцінка зумовлена багатьма якісними змінами, які нерідко пов'язані із ламанням попередніх позицій, особливостями активності, інтересів і стосунків дитини. Майже завжди ці зміни супроводжуються появою у підлітка суб'єктивних труднощів. Ускладнюється і його виховання, оскільки підліток не підкоряється впливам дорослих, у різних формах проявляє супротив, опір і протест [8]. У підлітковому віці провідними видами діяльності є міжособистісне спілкування з дорослими і ровесниками, суспільно-корисна праця і навчання, що позитивно позначається на розвитку психіки та особистості загалом. Підліток прагне діяти та виглядати як дорослий, саме тому його розвиток супроводжується постійним бажанням бути схожим на дорослого. У підлітковому віці дитина старається зрозуміти, що означає бути дорослими, проводить паралелі між вчинками дорослих і своїми. Дуже часто підлітки хочуть, щоб оточуючі враховували їх думки та бажання.

Характерною особливістю підлітка є посилене прагнення до спілкування з ровесниками, він бажає заслужити повагу і визнання навколишнього оточення. Під час аналізу поведінки та особистісних якостей друзів у підлітка складається система вимог не лише до себе, а й до них. У своїх друзів він цінує принциповість, громадську активність, щирість, чесність. Підлітки не терплять зазнавак, хвальковитості, зверхності у взаємостосунках один з одним чи у спільній діяльності з іншими.

Підлітковий вік – це один з найважливіших етапів життя людини. Цей вік нестабільний, вразливий, важкий і виявляється, що він більше, ніж інші періоди життя, залежить від реальностей довкілля. В підлітковому віці відбувається багато різноманітних змін як в організмі дитини, так і в психіці. У перехідний період процес соціогенезу вищих психічних функцій призводить до нових складних взаємозв'язків між ними. Усі зміни, що відбуваються з підлітком у цей період, стають суттєвими передумовами емоційних змін. В житті підлітка емоції і почуття займають значне місце, про що свідчать особливості їх поведінки [9]. Враховуючи сенситивність підліткового періоду розвитку для становлення самосвідомості низка дослідників (Л.С.Виготський, А.К.Якимович та ін.) припускають, що саме в цьому віці виникає образ «чужого». Поняття про «образ чужого» використовується також як синонім до слова «образ ворога». При аналізі вибору цих понять, можна сказати що вони використовуються як в якості антиподу до слова «свій» [2, с. 45]. Існує протиріччя яке полягає в тому, що «образ чужого» допомагає підлітку усвідомити себе, або ж стати психологічною основою протиправної поведінки.

Доказом цього припущення служать дані, отримані в емпіричному дослідженні російського психолога О.Г.Кравцова [5]. Він виявив, що толерантність і інтолерантність мають різний зміст в залежності від психологічного віку, суб'єкта і відповідно мають різне значення для особистісного розвитку. Для підлітка, наприклад, толерантність і інтолерантність є віковою характеристикою. При цьому толерантність підлітків і толерантність дорослих мають принципово різне психологічне значення. Для підлітка – бути толерантним означає в чомусь йти проти логіки розвитку його психіки і особистості.

Толерантність (від лат. *tolerantia* – «терпіння») – у загальному розумінні слова, – ослаблення чи відсутність можливості реакції на який-небудь несприятливий чинник внаслідок зниження чутливості до його впливу. На індивідуальному рівні – це здатність сприймати без агресії думки, які відрізняються від власних, а також – особливості поведінки та способу життя інших. Терпимість до чужого способу життя, поведінки, звичаїв, почуттів, ідей, вірувань є умовою стабільності та єдності суспільств, особливо тих,

які не є гомогенними ні у релігійному, ні в етнічному, ні в інших соціальних вимірах [10]. На думку О.Крацова поняття толерантності у всьому його об'ємі характеризує лише особистість дорослої людини. На сьогодні, не дивлячись на різноманітність дослідження щодо феномену толерантності, поки що не виявлені механізми, які сприяють становленню толерантної особистості, немає чітких ознак прояву толерантності в різних вікових періодах, не достатньо визначенні умови розвитку толерантності [5].

Здійснивши загальний аналіз наукових джерел можна зазначити, що визначальними для розвитку толерантності в підлітковому віці є такі чиники:

- умови, в яких формується особистість;
- рівень задоволення *потреби* в міжособистісному спілкуванні;
- ставлення дорослих до підлітка, та до його бажання бути незалежними і самостійними;
- *взаєморозуміння* з значущими дорослими.

Потреба підлітка в самоствердженні настільки сильна, що для того щоб здобути визнання серед ровесників підліток готовий поступатися своїми поглядами та переконаннями, здійснювати зовсім не толерантні вчинки. Саме тому, можна сказати, що важливість дослідження прояву толерантності в підлітковому віці є важливим наш час. Оскільки, підліток знаходиться в пошуку конструктивних вирішень наявних проблем у особистому житті та міжособистісній взаємодії, то фахівці мають допомогти йому спрямувати свою діяльність на розвиток певних показників толерантності в процесі конкретних заходів групової психологічної роботи.

Висновки. Отже, в нашій роботі ми проаналізували теоретичні аспекти прояву толерантності в підлітковому віці. Формування толерантності в підлітковому віці залежить від того, в яких умовах розвивається особистість, чи повною мірою задоволеною є проблема в міжособистісному спілкуванні та яким є ставлення дорослих до дітей, зокрема до їх бажання бути незалежними і самостійними. Важливим у формуванні толерантності в підлітків є створення відповідних умов для розвитку у них знань про себе, своїх переживань, автономності, вміння налагоджувати взаєморозуміння із значущими дорослими.

Перспективи подальших досліджень. В перспективі плануємо експериментально дослідити психологічні особливості толерантності в підлітковому віці з використанням низки психометричних діагностик, а також розробити тренінгову програму щодо формування толерантності у підлітків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бистрицький Є.К. Конфлікт культур і філософія толерантності /Є.К.Бистрицький// Політична думка К.: – 1997. – №1. – С. 130-150.
2. Выготский Л.С.Собрание сочинений :В 6 т/Л.С.Выготский. – М.:– 1984. –Т4
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У.Гончаренко. –К.:Либідь, 1997. – 375с.
4. Клепцова Е.Ю. Психология и педагогика толерантности : [учебное пособие для вузов] / Е.Ю.Клепцова. – Академический проект,2004. –176с.
5. Кравцов О.Г. Истоки становления и развития толерантной/интолерантной личности в подростковом возрасте./ О.Г.Кравцов// Мир Психологии № 4. – С. 57-63
6. Лекторский В.А. О толерантности, плюрализме и критицизме / В.О. Лекторский// Вопросы философии.1997. – №11. – С.46-55.
7. Матраверс М.Д. Проблемы толерантности в англо-американской философии//Толерантность: материалы летней школы молодых ученых «Россия – Запад: философские основания социокультурной толерантности» – Екатеринбург; под.ред. М.Б. Хомякова; ч.1. – Екатеринбург: узд-во Уральськ.у-та, 2001. – С.3
8. Наш проблемный подросток [учебн.пособие / научн. ред. Л.А.Регуш.] – СПб.: Союз, 1999 – 144 с.
9. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 416с.

Карпа І.

Науковий керівник – асист. Шевченко О.М.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Актуальними стратегічними напрямками модернізації суспільних відносин в гендерному аспекті стали Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005) та Наказ Міністерства освіти і науки України «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» (2009). Також загально визнано, що статева приналежність тісно пов'язана із гендерною ідентичністю особистості. Гендерна ідентичність передбачає статево самоідентифікацію людини і є однією з найістотніших рольових ідентичностей. Тому для дослідження обрано юнацький вік – час, коли суб'єкт прагне розширити й уточнити зміст свого Я. Цей віковий період є важливим етапом становлення гендерної ідентичності, бо саме у цьому віці відбувається активне усвідомлення суті своїх ставлень до інших людей та самого себе, розширюється й уточнюється статево самовизначення. В юнацькому віці, як підкреслюється науковцями, відбувається становлення гендерної ідентичності, яка є внутрішнім переживанням особистістю своєї статевої приналежності, набуттям статевої ролі й уподібненням до неї,